

Христина МАРКУ (Тракийски Демокритов университет, Гърция)

ФРАЗЕОЛОГИЧНИ ЕДИНИЦИ С КОМПОНЕНТ *ОКО* – *ОЧИ* В БЪЛГАРСКИ И НОВОГРЪЦКИ ЕЗИК – ОПИТ ЗА СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENT *ОКО* – *ОЧИ* IN THE BULGARIAN AND THE NEW GREEK LANGUAGES – AN ATTEMPT AT A COMPARATIVE ANALYSIS

The object of this paper is to compare the phraseological units with component “eyes” in Bulgarian and Modern Greek languages. The main focus of the analysis is on the system of conceptual metaphors in both languages, on similarities and differences among metaphorical schemes. There is significant relative share of phraseologisms in which the eyes are not seen as a specific anatomical organ of vision, but as intangible concepts, like cognition, intellectual comprehension, intelligence.

Keywords: phraseological units, metaphorical model, conceptual metaphor, conceptualization of cognition.

Цел на изследването е анализ в съпоставителен план на фразеологизмите с лексикален компонент “око – очи” в български и новогръцки език – една от най-активните съставки в изграждането на фразеологичните системи изобщо. Разглеждаме фразеологични единици с компонент “око” в единствено число, но и в множествено – “очи”, което е израз на формална, “граматична вариантност”. Този тип вариантност е типична за именните компоненти и се изразява най-вече в използване и на двете форми за число (Калдиева-Захариева 2005: 296).

Метафоричните схеми, опиращи се върху разбирането за човешките очи и тяхното функциониране, се отличават с висока фреквентност, обусловена от богатите възможности за преосмисляне на явленията от външната действителност и от вътрешния свят на човека.

Наблюденията се извършват с цел да бъдат открити и описани сходните и различните метафорични модели, семантични преходи, образи и понятия.

Съпоставителните изследвания обикновено се извършват на основата на предварително класифицирани фразеологични единици, което пък поставя въпроса за критериите за класификация: структурни, структурно-семантични, тематични. От гледна точка на структурната организация на фразеологизмите, съдържащи лексемата “очи”, може да бъде изолирано огромно разнообразие от схеми. Опис-

ването на всички структури и структурни типове би могло да представлява самостоятелен обект на цялостно изследване. Фразеологизми с компонент “око-очи” участват във всички групи, обособени въз основа на различните структурни деления “... най-голямата част от фразеологичния материал е изградена с участието на глагол, а това означава, че съществува едно изключително голямо множество фразеологични единици с изреченски структури” (Калдиева-Захариева 2005: 279).

В тази работа оставяме настрана формалната организация и се насочваме към съпоставка на фразеологичните единици въз основа на начина, по който е преосмислен компонентът “очи”, т.е. на метафоричните образи, като не се забравя, че “между семантика и структура при фразеологизма съществува постоянна връзка. Пътят на създаване на фразеологизма е от формата, т.е. от структурата чрез преосмислянето на всичките ѝ елементи в едно семантично цяло” (Калдиева-Захариева 2005: 283).

Човешкото тяло е особено чест обект и инструмент в процесите на пренасяне на значения. Понятиятната система на езика е изградена върху човешкото възприятие на собственото тяло, на физическите обекти и вещества, пространствените отношения между тях и тялото, ежедневиия човешки опит от взаимодействието с другите тела. “Както данните на човешкия опит по пространствената ориентация пораждаат ориентационните метафори, така данните от нашия опит, свързани с физическите обекти (особено с нашето собствено тяло), представляват основата на колосалното разнообразие от онтологически метафори, т.е. от начини на трактуване на събития, действия, емоции, идеи и т.н. като предмети и вещества” (Лейкоф, Джонсон 1990: 401).

Сектори от езиковата концептуална система носят отпечатък от строежа на човешкото тяло и особенностите на функционирането на човешките органи. “Един от основополагащите постулати на когнитивната лингвистика е тезисът за въплътеното значение (*embodied meaning*), който се свежда до твърдението, че някои части от нашата концептуална система и език носят върху себе си отпечатъка от структурното устройство на нашите тела и особенностите на тяхното функциониране” (Гошлер 2005: 35).

Както подчертава Арутюнова, и метафората, и символът могат да бъдат по-скоро обект на интерпретация, отколкото на разбиране (Арутюнова 1990: 12). Метафоричното концептуализиране не познава семантични ограничения – метафората може да получава всякакво значение, като се започне от образното и се свърши със значения с широка сфера на съчетаемост.

Впечатляващ и в двата езика е броят на фразеологичните единици, съдържащи лексема “око – очи” и съответно “*μάτι-μάτι*”. Голям е относителният дял на фразеологизмите, в които очите не са видени като конкретен анатомичен орган на зрението, но концептуализират невеществени понятия и абстрактни представи от “невидимите светове” (вътрешния живот на човека) (Арутюнова 1990: 6-7). Според А. Петрова думите за частите на човешкото тяло могат да бъдат разглеж-

дани като ключови думи от културата на балканските народи. Очите като материален човешки орган се асоциират с различни процеси, нематериални по характер. Човешките очи се свързват с “ключови културни думи” като зрение, възглед, взор, разсъдък (вж. Петрова 2007: 43).

И в двата езика съществува огромна на брой група фразеологизми, в които човешките очи се синонимизират с поглед, разум, съзнание, познание. Уподобяването на знанието на зрението е универсално за европейските езици, някои изследователи утвърждават “визуалната ориентираност” на човешкия интелект и на човешкия език изобщо. И тъй като “йерархията при системите се разпростира и върху органите, с които те са свързани (Петрова 2007: 43), то на човешките очи се отглежда една от централните роли в езиковата интерпретация на разсъдъка и познанието, чрез окото идва непосредственото, най-сигурното познание (Асенова 2004: 41).

Очите се свързват със способността да се възприема, да се осмисля и да се разбира светът, наличието на очи означава достъп на информация, равнява се на познание, докато невежиет е сляп, безок. Човешките интелектуални способности обикновено биват характеризирани чрез очите - наличие или липса на очи означава наличие или липса на разсъдък, способност или неспособност да се мисли, да се схваща, да се разбира светът:

има очи и на тила, има очи и отзад, има и на гъза очи – έχει μάτια και στο σβέρκο, στον κόλο – фразеологични единици със значение на засилени, двойни интелектуални способности.

има набито око – способност за преценка на ситуацияите и обектите. Еквивалентното съчетание в гръцки език е: *κόβει το μάτι μου* – букв. реже ми окото, имам остър поглед, наблюдателен съм. Оттам: *κοφτερό βλέμμα, κοφτερά μάτια* – *резлив, остър поглед, остри очи.*

играт му очите – παίζουν τα μάτια του – наблюдателен е, не пропуска нищо.

Зрителното възприятие винаги се възприема и се оценява като положително, съответно отсъствието на зрително възприятие е свързано с липса на правилно познание за света, с погрешна представа, с неведение:

къде ти са очите, очи нямаш ли – που είναι τα μάτια σου; μάτια δεν έχεις; – не виждаш ли, не разбираш ли?

Представянето на **очите като вместилище** е вариантна проява на един от най-универсалните метафорични модели. Очите могат *да се отварят и затварят, да се пълнят (не ми пълни очите – δε μου γεμίζει το μάτι), да изтичат.* Както може да се надниква в душата, така може да се надниква и в човешките очи. Очите са границата между вътре и вън, между душата и разума, от една страна, и света, от друга.

Този метафоричен процес е налице в предложните конструкции, в които очите се свързват с представата за затворено пространство, съд:

порасна ми в очите – *ανέβηκε στα μάτια μου*

падна ми в очите – *έπεσε στα μάτια μου* (но и *попадна ми пред очите*)

έχω στο μάτι – букв. *имам в око(то) си* – *имам на око, държа под око*

Твърде често представата за вместилище се асоциира с ограничено пространство, като очите се синонимизират с обхват на погледа, с полезрение¹:

пред очите ми – *μπροστά στα μάτια μου.*

махай се от очите ми – *χάσου από τα μάτια μου* – далече от погледа ми, вЪн от полезрението ми.

бие на очи – *χτυπάει στο μάτι.*

в очите ми е, държа го под око – *τον έχω στο μάτι* – пред погледа ми, вЪтре в полезрението ми.

губя от очите си, от погледа си – *χάνω από τα μάτια μου.*

изчезна от очите ми – *изчезва от погледа ми* – от полезрението ми.

скривам от очите на някого – *скривам от погледа, от полезрението.*

έχω στο μάτι – букв. *имам на око* – *хвърлил съм око на нещо, желая нещо.*

С отворени очи* – *буден, схватлив

Затвореното, ограденото пространство, съдът могат да бъдат отваряни или затваряни. При метафоричната интерпретация на човешките очи като вместилище най-експлоатирано е физическото действие “*отварям – затварям очи*”, което изглежда, че има широка универсална основа (срв. в турски *ачигьоз* – *буден, отранкан човек*).

отварям очите някому за нещо – *ανοίγω τα μάτια του* – този “универсален” библейски фразеологизъм² означава правя някого интелектуално способен да възприема истината, да придобива познания за света.

отвориха ми се очите – *άνοιξαν τα μάτια μου* – придобивам проникателност, способност да възприемам правилно.

с отворени очи съм – ме та μάτια ανοιχτά – зорко наблюдавам и възприемам.

отварям си очите на четири – *έχε τα μάτια μου δεκατέσσερα* – действам внимателно.

С отворени очи* – *жив

Този метафоричен образ е и един от начините за назоваване на живота и смъртта: отворените очи се равняват на живот, раждане, ново начало. Затворените, склопените очи означават липса на живот, умиране.

отварям очи – *ανοίγω τα μάτια* – раждам се.

затварям, склопявам очи – *κλείνω τα μάτια* – умирам.

По принцип метафората изпълнява оценъчна функция, т.е. на първо място е свързана с оценка на обекта – положителна или отрицателна:

отворени очи – характеризират положително субекта, освен желание за опознаване на света, означават още воля, стремеж и копнеж към живот:

умря с отворени очи – πέθανε με ανοιχτά μάτια – с неизпълнено желание, с неосъществен копнеж.

Затворени очи, затруднено виждане – неспособност за правилно възприемане на света

Възпрепятстваното зрително възприятие пък означава затруднен достъп до достоверна информация, неосъществен контакт с външния свят, липса на верни познания:

затварям си очите за нещо – κλείνω τα μάτια μου, κάνω τα στραβά μάτια – букв. *правя криви очи* – недоглеждам, правя се, че не виждам.

нямам очи за нищо – δεν έχω μάτια για τίποτα άλλξ – не виждам, не възприемам.

без очи оставам – δίχως μάτια μένω.

замазвам очите на някого – мамя, лъжа, заблуждавам, преча му да вижда ясно. Липсва формално абсолютен съответствен образ в гръцки език.

хвърлям прах в очите някому – ρίχνω στάχτη στα μάτια - възпрепятствам способността да зре, преча му да възприема правилно, да вижда истината.

заслепявам очите на някого – τυφλώνω τα μάτια κάποιου

очите ми са на тила – очите ми са отзад – очите ми са на гъза – не виждам, не съм наблюдателен

със затворени очи – με κλειστά μάτια – без предварително търсене, слепешката

с вързани очи – με δεμένα μάτια

Отсъствието, липсата на очи може да бъде осмислено и по други начини: може да придобие и морално измерение: *безочие, безочлив човек*. Формалното съответствие *βῆμιβφηт (безок)* в гръцки език не е развило метафорични значения.

През затворените, склопените очи не достига светлина - животът е светлина, смъртта е мрак: *очите угасват – σβήνουν τα μάτια μου*. В много фразеологизми очите се асоциират със светлина, топлина, огън:

очите ми светнаха, светна ми пред очите – няма съответствие в гръцки език – *άνοιξαν τα μάτια μου, άνοιξα μάτι.*

светли очи, светъл поглед, блестящи очи – φωτεινά μάτια, φωτεινό βλέμμα, λαμπρά μάτια.

очите ми горят (светят, блестят) от възторг (примерът е от Петрова 2007:25).

топли очи, топъл поглед, очите горят, искри излизат от очите ми, искрящ поглед/изгарящ поглед – ζεστά μάτια, σπινθηροβόλο βλέμμα, τα μάτια ακτινοβολούν, τα μάτια σπιθοβολούν

В наблюдаваните фразеологични единици присъства универсалната опозиция светло – тъмно, липсата на светлина е винаги негативно оценявана, свързвана с неприятни емоции:

тъмен поглед, очите ми потъмняват, помръкват, очите се замъгляват – та μάτια σκοτεινιάζουν, θολώνουν.

В много фразеологични единици човекът се отъждествява с очите според продуктивната метонимична схема Орган вместо Човек (вж. Генов-Пухалева 2003). И в двата езика може да бъде открито метонимично отношение *очи* → *лице*:

плюя някому в очите/лицето; колкото за очи/за хорско лице, умивам си очите/лицето, с открити очи/с открито лице, с кои очи/с кое лице (Асенова, Дукова 2006: 205-206).

В гръцки език: *φτίνω στα μάτια/στο πρόσωπο κάποιου, για τα μάτια του κόσμου, πλένω τα μάτια/το πρόσωπό μου, με ανοιχτά μάτια/πρόσωπο, με ποια μάτια/πρόσωπο.*

отвърщам очи от някого, нямам очи за някого, с кои очи ще погледна някого, гледам някого с открити очи (Асенова, Дукова 2006: 205-206)

скъпо за очите – което високо ценя, желая, обичам; т.е., *скъпо за мен в моите очи* – *στα μάτια μου* – според моето мнение, според моите преценки, за мен

Представата за окоето като най-важен орган на човешкото тяло и отъждествяване им със самия човек е проявена в доста на брой фразеологизми:

обичам, пазя, внимавам като очите си – αγαπώ/φυλάω/προσέχω σαν τα μάτια μου – обичам както обичам себе си.

Ти си ми очите – εσύ είσαι τα μάτια μου – много обичам някого, държа и разчитам на някого.

Тази представа е отразена в гръцкото пожелание: *να χαρείς τα μάτια σου*, букв. да се радваш на очите си – Да си жив и здрав!

Интересни са обръщенията в гръцки ези:

Μάτια μου! Ματάκια μου!

Μάτια των ματιών μου! – букв. *очи на очите ми*, скъпи/скъпа мой/моя! (вероятно от арабски, през турски).

Окоето е основен елемент при изграждането на външния образ на човека, очите са синоним на външна красота, отъждествяват се с цялостния външен облик: *για τα μάτια μας μικρής μάλωσαν* – *скараха се заради очите на една малка (девойка).*

άλλα τα μάτια του λαγού και άλλα της κουκουβάγιας – различни са очите на заяка и на кукумявката

очи, които се не виждат, бързо се забравят – μάτια που δε βλέπονται γρήγορα λησμονιούνται

изкарвам, изяждам нечию очи – βυάζω/τρώω τα μάτια κάποιου – унищожавам го, правя голямо зло някому.

не съм видял очите на някого – δεν έχω δει τα μάτια του – не съм го виждал.

На метонимична основа възниква представата за **очите – душа**

След като очите са огледално отражение на душата, а душата е скритата същност на човека, то очите откриват скритата същност на човека (Калдиева 2008: 212). Очите “издават” душата и характера на човека, много често човешката душа и човешките очи биват определяни по еднакъв начин, като *душа* и *очи* имат еднаква съчетаемост:

добра душа – добри очи, лоша душа – лоши, зли очи (поглед)
студени очи, смразяващи, ледени очи
гладни очи – δε χορταίνει το μάτι – αχόρταγο μάτι – око се не насища,
ненаситни, алчни очи

дебели очи – дебелоочие, дебелоок

железни очи – жестоки очи

хитри очи – повηρά μάτια

Очите говорят, показват, издават, в тях може “да се чете” – τα μάτια μιλάνε, τα μάτια δείχνουν, προδίδουν, στα μάτια διαβάζεις.

Интересно в български език е положителното окачествяване на “дълбоки очи” – асоциирано с душа и съответно с дълбочината, с “дъното на душата”, означаващо богато съдържание на най-съкровени емоции. В гръцки език подобно преосмисляне липсва.

Позната е интерпретацията на израза *лошо око* като излъчване на лош човек, действие на лоша енергия.

лошо око – преосмислянето на израза протича на метонимична образна основа.

има лоши очи и урочасва – έχει κακό μάτι και ματιάζει

έχει μάτι – букв. има око, т.е. – урочасан е

υποφέρει από μάτι – страда от око

να μη σε πιάσει το μάτι – да не те хване око

В гръцки език самият глагол *ματιάζω* е произведен от *очи*. Според ЛКНЕ означава: гледайки нещо с възхищение или завист, причинявам зло, вреда.

Очите – течна субстанция

Налице са езикови данни за свързването на очите с представата за течност и нейните признаци:

бистри очи, мътни очи – θολά μάτια, очите помътняват – τα μάτια ιπλυονηκη, очите изтичат, τα μάτια τρέχουν.

Има езикови данни, поддържащи представата за съд, пълен с течност:

очите се наливат – γεμίζουν τα μάτια

очите ми пресъхнаха – στέρεψαν τα μάτια μου

Очите – подвижен обект

Проследяването на фразеологизми, в които очите са пациенс, също ни дава твърде интересна картина: могат да бъдат хвърляни, може да се “гледа с половин око и с криво око”, окото може да бяга, да пада, да реже и да бъде остро, може да се “изяжда с очи”, да се стрелва с очи, очите могат да хващат, да се плашат, да гълтат, да горят и да светят, да се впиват, да се откъсват. Ако се проследи синтагматиката на устойчивите съчетания, не е трудно да се забележи, че е твърде често синонимизирането на *око с поглед*, на органа с неговата функция:

вземам си очите и тръгвам – παίρνω τα μάτια μου και φεύγω

хвърлям око – ρίχνω ένα μάτι

стрелвам с очи

грабвам очите на някого

заковавам очи/поглед – καρφώνω/στυλώνω το μάτι μου/το βλέμμα μου

хвърлям око/поглед – ρίχνω ματιά

впивам очи – καρφώνω τα μάτια μου

откъсвам очи – παίρνω τα μάτια μου

нещо изкарва очи – βγάζει μάτι – прави впечатление

вадя очи осмис-лен със значение ‘преча някому’

вадя си очите – напрегам зрението си – βγάζω τα μάτια μου στο βιβλίο

вадя си очите с някого – βγάζω τα μάτια μου με κάποιον

очите ми капват от срам – έπεσαν τα μάτια μου από τη ντροπή

не мога да отместя очи – δεν μπορούσε να πάρει τα μάτια του από πάνω

της

хваща око – πιάνει μάτι – който притежава задоволителни естетически качества (калка от турски).³

Очите са и основен източник на естетически възприятия: *нещо радва очите – “χάρμα οφθαλμών”*.

При фразеологичните единици със съставна лексема “очи” може да бъде открито семантична връзка и с универсалната ориентационна метафора *горе-долу*: демонстрирането на сила, самочувствие и добродетел са свързани и ориентирани *нагоре*, подчинението, смирението, срамът, порокът са ориентирани *надолу*.

Свързани с ориентацията *горе-долу* са следните фразеологични синтагми:

вдигам очи – σηκώνω τα μάτια μου

свалям, навеждам очи/поглед – κατεβάζω, χαμηλώνω τα μάτια μου

свеждам очи, свеждам поглед, не смея очи да повдигна – силно се притеснявам, срамувам се (вж. Вътов 2002).

χαμηλοβλεπούσα – букв. гледаща надолу жена в гръцки език – добродетелна, скромна жена.

Окото – автономен субект, човек

Към най-очевидните онтологически метафори се отнасят онези случаи, при които „материалният обект се интерпретира като човек“ (Лейкоф, Джонсон 2004:

59). Съществува една голяма част глаголни структури с компонент “*око/очи*” – актант, очите са видяни като самостоятелни извършители на действия:

окото ми няма да пощади (пожали) някого.

окото ми бяга на нещо – то μάτι μου πάει, σταματάει σε κάτι – силно желая, стремя се да получа, да постигна нещо.

окото ми бяга на голямо – няма еквивалент в гръцки.

не ми трепва/мигва окото – няма еквивалент в гръцки.

окото ми пада на нещо – то μάτι μου πέφτει – харесвам.

уплаши ми се окото – φοβήθηκε το μάτι μου (калка от турски)⁴

κόβει το μάτι μου – сече ми окото.

μαυρίζει το μάτι μου – букв. почерня ми окото (причерня ми) – от глад, от друга липса.

В изследването си върху образните представи за душата в българската и румънската фразеология Ст. Калдиева отчита сериозната роля на Библията и библейските фрази в затвърждаването на сходни езикови изрази за познанието за душата (вж. Калдиева, 2008). Бихме могли да отнесем тези наблюдения и върху фразеологията с участие на лексикален компонент “*очи*”.

Изрази с компонент “*око – очи*” назовават отделни страни от човешката същност: участват в назоваването на ред психични и интелектуални характеристики на личността, видяни откъм тяхното наличие или отсъствие. Тези фразеологизми са образно представени понятия от морален, интелектуален, нравствен характер. По-голямата част от тези фразеологични единици са симетрични в двата езика както формално, така и по отношение на семантиката, ако се наблюдават в някои случаи разлики между подадените в речниците единици, те се дължат на лексикална вариативност, а не на междуезикова асиметрия. Така че може да бъде отчетена висока степен на сходство в езиковата метафорика в разглежданите езици.

Неизбежно и за сетен път ще цитираме Кр. Сандфелд: “Следва да се отбележат твърде многобройните фразеологични съответствия... Те са толкова многобройни, че няма да бъде никак преувеличено да се каже, че е по-скоро изключение, когато тези езици се различават напълно от гледна точка на фразеологията” (Сандфелд 1930: 205, цит. по Калдиева-Захариева 2005: 338).

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. полезрението като вместилище у Лейкоф, Джонсон 1990: 405.

² Вж. по въпроса у Калдиева-Захариева 2001.

³ вж. Вътов 2002

⁴ вж. Вътов 2002

ЛИТЕРАТУРА

Арутюнова 1990: Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. – В: Теория метафоры. М., 1990. С. 5–32.

Асенова 2004: Асенова П. Преизказването на глаголното действие в българския език – проява на българския манталитет? – В: Българистични студии, София, Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”.

Асенова 2006: Asenova P., Dukova U. “Ipse ego”. Moyens linguistiques de son A Abalkanique II. – В: Linguistique Balkanique XLV (2006), 2. p. 203–209.

Асенова 2008: Асенова П., Алексова В. Физическото и душевното състояние на човека според няколко балкански метафори. – В: Съпоставително езиковедие XXXIII, кн. 2, с. 5–17.

Вапорджиев 1978: Вапорджиев В. За структурна класификация на фразеологизмите в българския език. – В: Език и литература, кн. 5, с. 90–93.

Вардзелашвили 2000: Вардзелашвили Ж. Коннотация и ее роль в метафоризации. – В: Славистика Грузии. ТГУ. Выпуск 2, Тб., с. 18–23.

Вежбицка 1996: Вежбицкая А. Семантические универсалии и „примитивное мышление”. – В: Язык. Культура. Познание. Москва.

Вътов 2002: Вътов В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. В. Търново, Слово. <http://www.belb.net/personal/vytov/rechnik-v.pdf>

Генев-Пухалева 2003: Генев-Пухалева И. Оценка на фразеологични единици в български, новогръцки и полски език. Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен “доктор”. София.

Гошлер 2005: Goschler J. Embodiment and body metaphors. – В: Metaphorik. De 09/ 2005. p. 33–52. URL: <http://www.metaphorik.de/09/goschler.htm>

Илюхина 2005: Илюхина Н. О взаимодействии когнитивных механизмов метафоры и метонимии в процессах порождения и развития образности. – В: Вестник СамГУ 2005, № 1 (35), с. 138–154. <http://vestnik.ssu.samara.ru/gum/2005web1/yaz/ilyuhina.pdf>

Калдиева 2001: Калдиева-Захариева Ст. Библията във фразеологията и фразеологията в Библията и нейните преводи. – В: Българският език през XX век. С., Академично издателство “Проф. М. Дринов”, издателство “Пенсофт”.

Калдиева, 2005: Калдиева-Захариева Ст. Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология. София, Академично издателство “Марин Дринов”.

Калдиева, 2008: Калдиева-Захариева Ст. Познанието за душата според българската и румънската фразеология. – В: Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография. София, Академично издателство “Марин Дринов”.

Лейкоф 2004: Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, которыми мы живем. Москва, Едиториал УРСС.

Лейкоф 2004: Лакофф, Дж. Женщины, огонь и опасные вещи. Что категории языка говорят нам о мышлении. Москва, Языки славянской культуры.

Ничева 1975: Ничева К., Спасова-Михайлова, Чолакова Кр. Фразеологичен речник на българския език. София, БАН.

Петрова 2003: Петрова, А. Езиковата метафора и балканската картина на света. Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново.

Петрова 2007: Петрова, А. Концептите в полето “радост” – сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал. В. Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”.

Сериков 2007: Сериков, А. Метафора и метонимия в практическом действии. – В: Вестник Самарской гуманитарной академии. Выпуск “Философия. Филология.” – 2007 – № 1, с. 132–142.

Филатова 2009: Филатова, К. Л. Зрительный эпизод и метафора во французском языке. – В: Известия Уральского государственного у-та № 1/2(62), с. 236–242. <http://proceedings.usu.ru/mag/pdf>.